

MAGISTRATS DE L'AUDIÈNCIA BORBÒNICA

PERE MOLAS RIBALTA

La Reial Audiència del Regne de Mallorca va ser la darrera a establir-se en els regnes de la Corona d'Aragó.¹ Set anys després d'haver-se fundat en 1564 l'Audiència de Sardenya, Felip II va crear per la pragmàtica d'11 de maig de 1571 el nou tribunal de l'Audiència de Mallorca.² Es tracta d'un procés similar a l'experimentat en els altres regnes de la Corona. Fins aleshores els virreis havien disposat de la col·laboració del regent de la cancelleria i del procurador fiscal, però s'arribava a un moment en què es considerava necessari establir un tribunal més organitzat o, per dir-ho en paraules de Dameto, «*conociose necesaria la autoridad, estudio y acuerdo de muchos*». El tribunal es componia de regent, fiscal i quatre magistrats, dos dels quals eren mallorquins, però els altres dos pertanyien a diferents regnes de la corona d'Aragó, fet que col·locava l'Audiència de Mallorca en una posició diferent de la dels regnes continentals de la corona, on tots els jutges havien de ser regnícoles, i similar a la de Sardenya. Un altre fet comú a Mallorca i Sardenya era que —almenys durant el segle XVI— els virreis d'ambdós regnes pertanyien a l'aristocràcia de la corona d'Aragó, fet que contrasta amb el predomini de la noblesa castellana en els virregnats de Catalunya i València: en 1678 es va crear una nova plaça que fou ocupada per un jurista mallorquí.

Els membres de l'Audiència de Mallorca varen estar relacionats durant la primera meitat del segle XVII amb les famoses lluites dels Canamunt i Canavall,³ començant per la coneguda mort de l'oidor Berga. Tenim també una descripció de les tensions socials al voltant de l'Audiència en les instruccions deixades pel virrei marquès de Vilanant, Miquel de Salvà i Vallgornera a un dels seus successors, el també català Manuel de Sentmenat i Lanuza.⁴

Una important descripció de l'Audiència del Regne de Mallorca és la feta per Miquel Malonda, membre de la Junta borbònica de justícia i govern de 1715, en el seu «Informe... del estado del gobierno y la población de la isla», redactat com a documentació prèvia al Decret de Nova Planta.^{4 bis} Malonda fa la precisió que, del jutges del tribunal, els mallorquins tendien a actuar com a jutges civils («*han llevado siempre el mayor peso del consejo en lo civil*»), mentres que els forasters actuaren com a *judges de cort*, dedicats a processos criminals.

El Decret de Nova Planta del regne de Mallorca⁵ establia a l'illa una Reial Audiència de dimensions reduïdes envers les de terra ferma, tot conservant les proporcions de l'etapa anterior. La institució estaria integrada pel regent, cinc magistrats i el fiscal. Els dos magistrats més moderns actuarien com a jutges de les causes criminals. L'Audiència de Mallorca va ser l'única de les de la Corona d'Aragó que va tenir un nombre fix de jutges naturals del país. El mateix cavaller d'Asfeldt havia aconsellat que la meitat dels magistrats fossin mallorquins, o almenys procedissin de la Corona d'Aragó. Ja promulgat el decret, el nou capità general, marquès de Ledesma, va aconseguir que dos dels cinc magistrats fossin sempre mallorquins.⁶

Els primers jutges mallorquins de l'Audiència de Mallorca⁷ foren el ja esmentat Miquel Malonda i Bernat Bausà, considerat dels millors juristes de Mallorca. Bausà, que ja superava els setanta anys, va morir el mateix 1716 i el va succeir un actiu filipista, l'eivissenc Josep Laudes, que havia estat, com Malonda i Bausà, vocal de la Junta interina del govern. Laudes era fill d'un antic oïdor de l'Audiència, havia estat perseguit i empresonat pels austracistes⁸ i fou assessor militar de l'exèrcit borbònic que conquerí Mallorca el 1715, havent estat dins de la Junta interina el jutge encarregat de les causes militars.

Els magistrats mallorquins acostumaven a servir la seva plaça a l'Audiència de Mallorca fins a la seva mort, sense esperar ascensos que els poguessin portar fora de l'illa. Per aquesta raó, de 1716 a 1808 el tribunal veié desfilar trenta-cinc jutges forasters, però només dotze de mallorquins. Els naturals solien romandre en el càrrec molt més temps que els forasters. Encara que Laudes el 1732 va demanar un ascens a alcalde de casa i cort. Vuit jutges balears ocuparen el càrrec més de quinze anys davant de només quatre de forasters. Només un dels jutges mallorquins va ocupar el seu lloc menys de deu anys; un ho féu entre deu i quinze, set entre quinze i vint i encar dos (un d'ells Josep Laudes) entre vint-i-cinc i trenta.

L'administració central era conscient de l'arrelament dels magistrats mallorquins a la seva terra. El 1776⁸ el conseller d'Índies, Lanz de Casafonda, escrivia el ministre de Gràcia i Justícia dient-li que no convenia destinar a Barcelona el magistrat Joan B. Roca (jutge des de 1769 a 1795) atesa la seva posició antijesuïta i també antilul·lista, i afegia:

*Además que aunque le hiciesen consejero de Castilla no dexaría su patria, alzando la casa y traiendo a la familia a otros países que miran los mallorquines como extranjeros.*⁹

Només havien sortit de Mallorca, ja a la fi de l'etapa, els mallorquins que abans d'entrar a l'Audiència havien exercit el càrrec de corregidor a la península. Encara un d'ells, Pedro Moscoso de Figueroa, era nat a Mallorca, però fill de militar, d'un tinent coronel. Moscoso va estudiar el col·legi de Sant Fulgenci de Múrcia i a la Universitat d'Oriola, en la qual es va graduar. Va exercir el càrrec de corregidor a diferents poblacions del País Valencià i d'Andalusia fins que el 1783 fou nomenat per a l'Audiència de Mallorca.¹⁰ A la seva mort fou succeït per Nicolau Campaner (1794), el qual també havia estat corregidor.

De tant en tant el capità general, el bisbe o el regent de l'Audiència enviaven a Madrid informes reservats sobre els magistrats que integraven el tribunal y també sobre els juristes illencs que podien ser seleccionats per ocupar places futures. Dispossem d'un informe datat el 1746 i redactat pel bisbe.¹¹ L'informe ens parla dels dos jutges mallorquins que aleshores hi havia a l'Audiència, Miquel Serra i Maura (1736-1754) i Joan B. Manent (1745-1762), que acabava de substituir Laudes. Els dos havien exercit prèviament d'advocats i Manent a més havia ocupat l'important càrrec de jutge de censos, que després va passar a un germà de Serra. L'informe del bisbe valorava particularment Manent, tant pels seus coneixements com pel seu caràcter i actuació. En canvi Serra estava massa inlluït per les seves anteriors relacions:

Le suelen servir de embarazo las relaciones y dependencias de los cliéntulos (sic), a quienes antes patrocinó en sus pleitos, y de parientes y amigos.

Aquest era un retret clàssic envers els jutges naturals d'un país. Més de mig segle després l'informe del regent Torre y Puebla¹² ens donava una imatge no gaire positiva de l'òidior Nicolau Campaner, el qual veia com a home de talent i «*más que mediano letrado*», però jutge arbitrari. A més estava amistançat, casat en secret en segones noces amb una dona de classe inferior amb la qual tenia dos fills, però no feia públic el casament per no trencar amb les filles del primer matrimoni.

Alguns dels jutges forasters que arribaven solters a Mallorca es casaven a les illes i hi mantenien relacions més o menys intenses. Lasturià Lope de Sierra Cienfuegos, que va ser regent de l'Audiència de 1740 a 1748, es va casar amb una eivissenca: anys després el seu fill Josep M.ª de Sierra y Ferrer va aspirar a la plaça d'algutzil major de l'Audiència de València. També estaven casats amb mallorquines els jutges Fernando Chacón¹³ i Miguel Ramos Crespo. Chacón va batre el rècord d'estada en el tribunal de 1728 a 1762. L'Administració central també considerava poc recomenabla aquesta vinculació familiar:

de donde tal vez se originan parcialidades en aquel tribunal que pueden perjudicar la recta administración de la justicia.

Possiblement per aquesta raó Chacón no va obtenir mai la regència del tribunal, que va demanar almenys dues vegades, en 1753 i en 1760. El seu poder a l'illa augmentava en exercir a més els càrrecs d'auditor de guerra i assessor del capità general (1742), jutge de la renda del tabac (1752) i president de la Junta de Cabals Comuns (1758). Hom el va compensar per la no concessió de la regència amb el títol honorífic de conseller d'Hisenda (1757).

L'informe de 1746 es referia encara a una vintena de juristes mallorquins «*dignes de nota*», és a dir, podien ser considerats o no per a futurs nomenaments. El

bisbe posava en primer lloc Agustí Antich, canonge de la catedral, catedràtic de dret canònic a la Universitat i vicari general de l'exèrcit. En segon lloc figurava un antic funcionari de l'administració menorquina de principi de segle i per tant devia esser d'edat avançada. Aquests dos personatges eren presentats com a dignes de qualsevol nomenament. En canvi, eren poques les possibilitats de Leonard Bibiloni, segons el retrat que en feia el bisbe.

Es de literatura mui especial, de mucha viveza y trascendencia, que le sirven de ocasión para enredar y embrollar quantas dependencias maneja siendo siempre el principal apoyo de quantas discordias y contenciones se ofrecen y rarísima vez patrocina a favor de la justicia.

Un dels advocats que sortien ben qualificats de l'informe, Joan Antoni Artigues, va arribar a ser oïdor de 1762 a 1768.

Els regents del tribunal¹⁴

El regent de l'Audiència era el cap civil del tribunal. En noranta-dos anys hi va haver dinou regents, amb una durada mitjana de 4'8 anys. Deu d'ells romangueren menys de cinc anys en el càrrec i uns altres vuit, entre cinc i deu anys. En aquest mateix període l'Audiència fou presidida per vint-i-quatre capitans generals¹⁵ amb una durada de 3'8 anys. Els regents de màxima estada a Mallorca foren Agustín Francisco Montiano (1716-1725), Francisco García Rallo Calderón (1728-1738), Lope de la Sierra Cienfuegos (1740-1748), Manuel Bernardo de Quirós (1753-1760), Bernardo Caballero Tineo (1760-1766), José Cregezan y Monter (1776-1783), Jordi de Puig Modolell (1783-1790) i Antonio Martínez (1790-1799).

Gairebé tots els regents de l'Audiència de Mallorca en el segle XVIII eren naturals de la corona de Castella, amb l'excepció de l'aragonès Cregezan y Monter, de 1776-1783, i del català, Puig i Modolell, de 1783 a 1790. Entre els altres n'hi havia d'asturians (Sierra Cienfuegos, Bernardo de Quirós, Velarde Sols), bascos (Montiano), navarresos (Gamio), castellans i andalusos.

Entre els regents de l'Audiència hi trobem col·legials majors de Salamanca (García Rallo, Calderón, Sierra Cienfuegos, Gamio, Herrera Navia), d'Alcalà (Arredondo) i de Santa Cruz de Valladolid (Rivero Valdés, Velarde). N'hi havia que havien estudiat a d'altres col·legis universitaris: a Granada (López Bruna) o a Sant Vicent d'Osca (Cregezan); Almenys tres (Fernández Montañés, Castro, Caballero) havien estat advocats i Jordi Modolell de Puig havia exercit càrrecs d'alcalde major.

Els regents havien estat prèviament magistrats d'altres tribunals. La major part havien servit com a jutges d'una sola Audiència, abans d'esser nomenats a Mallorca, però alguns havien passat prèviament per dos o més tribunals. Els regents de Mallorca procedien en especial de les altres Audiències de la Corona d'Aragó. Només un, Nicolau Caba (1806), havia estat jutge de la mateixa Audiència de Mallorca. Un informe de 1800 el presentava com un magistrat íntegre i digne d'esser ascendit a una regència. La procedència dels regents de l'Audiència de Mallorca era la següent:

Audiència de València 5.
Audiència d'Aragó 4.
Audiència de Catalunya 2.
Chancillería de Valladolid 1.

Chancillería de Granada 1.
Audiència de Sevilla 1.
Audiència de Galícia 1.

Pel que fa als ascensos, la major part dels regents foren nomenats per dirigir d'altres Audiències (vuit), especialment a la Corona d'Aragó (set), tres d'ells al mateix Regne d'Aragó, o a Navarra (tres casos). D'altres sis foren ascendits a alguns dels consells de la cort (consells d'Hisenda, Índies o Croada), quatre moriren en l'exercici del càrrec i un fou jubilat.

Podem veure que la regència de Mallorca no portava directament al Consell de Castella, però vuit dels magistrats que considerem finiren la seva carrera en aquell consell. Foren els següents:^{15 bis}

	<i>sortida de regnet</i>	<i>Consell de Castella</i>
Montiano	1725	1728
López Bruna	1728	1734
García Rallo	1738	1741
Fernández Montañés	1740	1749
Sierra Cienfuegos	1748	1752
Martín Gamio	1753	1760
Castro	1770	1772
Velarde Sola	1774	1784
Cregezan	1783	1794

Del regent Sierra Cienfuegos deia el bisbe de Mallorca en el seu informe de 1746 que es podia nomenar per a fiscal d'un consell (havia estat fiscal de l'Audiència de València tretze anys). Efectivament, va esser nomenat fiscal del Consell de Cruzada (1748) després del d'Ordes Militars (1750) i a la fi del mateix Consell de Castella, durant catorze anys. En aquest càrrec va redactar el «Proyecto para el mejor gobierno de los caudales comunes del reino de Mallorca», promulgat el 1758¹⁶. Va morir com a conseller de Castella el 1772 i curiosament va esser succeït per un altre magistrat, Jacinto Miguel de Castro, que també havia estat regent de l'Audiència de Mallorca.

El regent havia de mantenir un delicat equilibri amb el capità general de l'illa, que era al mateix temps el president de l'Audiència. De Juan Martín de Gamio, noble navarrès i col·legial major, regent durant el bienni 1751-1753, s'escrigué com a elogi que

*mantuvo la mayor armonía y buena correspondencia con los Comandantes Generales que es la piedra de toque de los ministros más acreditados.*¹⁷

Alguns dels seus successors no foren tan afortunats. L'Audiència de Mallorca fou l'escenari d'un parell de topades entre l'autoritat civil i la militar que tingueren una repercussió legislativa. En 1770 el regent Castro fou expulsat de l'illa per ordre del comandant general marquès d'Alòs. El 1782 el cap militar Joaquín de Mendoza va fer arrestar el regent Cregezan perquè les dones dels magistrats no havien assistit a la festa que oferia el capità general per celebrar l'aniversari del rei. La mort de Mendoza, que va alleugerir la tensió, fou seguida per la reial cèdula de 1782, que va prohibir l'arrest de cap ministre d'Audiència sense haver-lo anunciat prèviament al rei i haver-ne obtingut el consentiment.¹⁹

sell d'Hisenda (1800). L'advocat valencià Josep M.ª Puig de Samper, magistrat de 1787 a 1794, fou ascendit a regent de l'Audiència d'Aragó. Va culminar la seva carrera administrativa com a conseller de Castella i va ocupar alts càrrecs polítics durant el regnat de Ferran VII.³⁶

Quan esclatà la Guerra del Francès, la inclusió dels magistrats en la nova Junta Superior de Mallorca va causar descontent, per tal com els tenien per afrancesats, i es va acabar per excloure'ls.³⁷

Aquest article només és una aproximació a l'estudi de la magistratura mallorquina de l'època borbònica, susceptible d'ésser ampliat amb la consulta sistemàtica dels arxius insulars i estatals. Aquests estudis il·luminen alhora el coneixement de l'administració central en una etapa determinada, i el de la societat en la qual es desenvolupava.

NOTAS

¹ P. Molas Ribalta: *Consejos y Audiencias durante el reinado de Felipe II*. Valladolid, 1984.

² Carlos Álvarez Novoa: *La justicia en el antiguo reino de Mallorca*. Palma 1971.

³ Aina Le Semne: *Canamunt i Canavall: els conflictes socials a Mallorca al segle XVII*. Palma 1981.

⁴ A. Sáenz Rico: «La experiencia de gobierno del marqués de Vilanant y las "Noticias de Mallorca" dadas a su nuevo virrey en 1681». En *Homenaje al Dr. D. Juan Reglà Campistol*, Valencia 1975, 1, 611-622.

⁴ bis Malonde: *Fontes rerum balearicum*, III (1979-1980), 1-16 A.H.N. Consejos. Leg 6.811 A núm. 41.

⁵ Josep M.ª Gay Escoda: «La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya». *Revista Jurídica de Catalunya*, Barcelona 1982, 1, pàg. 263-275.

⁶ E. Duran i Canyameras: «El Decreto de Nueva Planta en la Audiencia de Mallorca». *Boletín Societat Arqueologica Luliana*, XXVIII, Palma 1939-1945, pàg. 189-207. I Molas: *Historia social de la administración española. Estudios sobre los siglos XVII y XVIII*. Barcelona 1980, pàg. 125-126.

⁷ Archivo Histórico Nacional. Consejos Suprimidos L.Lig. 18.736. «Mallorca Ministros de aquella Audiencia».

⁸ A.G.S. G.J. L.lig. 142. «Relación de los servicios y méritos del Sr. D. Joseph Laudes... oidor en la Real Audiencia del Reyno de Mallorca» (1732).

⁹ Archivo General de Simancas (A.G.S.) Gracia y Justicia (G.J.). L.lig. 818 Lanz de Casafonda a Roda.

¹⁰ L.lig. 161. Pedro Moscoso y Figueroa. Havia estat alcalde major de Xàtiva, 1761, Eciija, 1764, corregidor d'Andújar, 1763, Villena, 1751, Alzira, 1772. El 1783 va ésser nomenat per a una *plaza nacional* de l'Audiència de Mallorca.

¹¹ L.lig. 590: «Relación de los ministros que componen la Real Audiencia de Mallorca». El bisbe era José de Cepeda y Castro, membre d'una família de col·legials majors.

¹² «Informes reservados sobre los oidores... emitidos por el Regente de la Audiencia de Mallorca D. Ramón de la Torre Puebla en 9 de febrero de 1800». Publicats per Álvarez Novoa, 174 i ss.

¹³ A.G.S. G.J. L.lig. 157 (Chacón) «Casado con una mujer principal de aquellas islas».

¹⁴ A.H.N. Consejos, L.lig. 18.735. Regents.

¹⁵ *Ibidem*, 18.734. Presidents de l'Audiència.

¹⁵ bis Janine Fayard: *Los miembros del Consejo de Castilla (1621-1746)*, Madrid 1982, i «Los ministros del Consejo Real de Castilla (1746-1788)», a «*Cuadernos de Investigación Histórica*», núm. 6, Madrid (1982), pàg. 109-136.

¹⁶ A.H.N. Colección de Reales Cédulas, núm. 1471. Reial Cédula de 6 d'abril.

¹⁷ Marqués de Alventos (José Rojas y Contreras): *Historia del Colegio Viejo de S. Bartolomé*, Madrid 1766, II, pàg. 756.

¹⁸ Sobre el marqués d'Alòs, vegeu l'article de M.ª Ángeles Pérez Samper a *Cuadernos de Investigación Histórica*, núm. 6, Madrid (1982), pàg. 207 i seg. D'Alòs, veg. «Documentos Militares... reino de Mallorca». Bib.² Nacional, Mss. 1494.

¹⁹ Arxiu del Regne de València. Rl. Acord, 1783, F. 198-201.

Novísima Recopilación. Llibre V, títol XI, llei XIII, Reial Cédula de 8 de desembre de 1782. A.H.N. Col·lecció de Reials Cédulas I, núm. 2648.

- ²⁰ Molas, *Historia social...*, pàg. 133.
- ²¹ A.G.S. G.J. 142. «Memorial imprès de mèrits». Natural de Quintanar del Rey, de seixanta-dos anys, havia estat corregidor de Chinchón (1702), auditor de guerra a Orà i Ceuta i corregidor a Malina de Aragó i Huete.
- ²² Sobre Soler Bargallí, Molas: «Magistrats valencians del segle XVIII», a *Mayans y la Ilustración*, València 1982, 116.
- ²² ^{bis} A.G.S. G.J. Llig. 159, 31 de juliol de 1766.
- ²³ A.G.S. G.J. Llig. 144. Memorial imprès sobre don Fernando Chacón Manrique de Lara, 1735.
- ²⁴ Sobre Miralles, G.J., Llig. 161.
- ²⁵ Janine Fayard: *Los ministros del Consejo de Castilla*, 135.
- F. Vila: *Reseña histórica, científica y literaria de la Universidad de Cervera*. Lérida 1981.
- ²⁶ A.G.S. G.J. Llig. 149.
- ²⁷ Sobre Lorieri, Fayard: a «*Cuadernos de Investigación...*», 119-120.
- ²⁸ A.H.N. Estat. Carlos III. Expedients 132 i 227.
- Cadenas Vicent: *Extracto de los expedientes de la Orden de Carlos III*, Madrid 1982, IV, núm. 227.
- ²⁹ A.H.N. Consejos. Llig. 4493. «Relació de mèrits de Sisternes i Feliu cfr. la seva vinculació familiar a Molas Ribalta: *Societat i poder polític a Mataró 1718-1808*, Mataró 1973.
- ³⁰ A.G.S. G.J. Llig. 159. «Plaza de oidor de la Audiencia de Mallorca».
- ³¹ Sempere Guerinós: *Biblioteca de los mejores escritores del reinado de Carlos III*. Edició faccímil, Madrid 1969, VI, 27.
- ³² J. Demerson: *La Real Sociedad Económica de Valladolid*, Valladolid 1969.
- ³³ P. Molas Ribalta: «Tres textos econòmics sobre la Catalunya il·lustrada», *Pedralbes. Revista d'Historia Moderna*, núm. 7, Barcelona 1987.
- ³⁴ Fernando Señas Encinas: «Pérez Vilaamil o la eminencia gris», a *Boletín de Estudios Asturianos*, Oviedo 1954, 356-386.
- ³⁵ P. Molas Ribalta: «La Audiencia de Valencia durante la guerra de la Independencia», a *Estudis*, núm. 10, València (1983); sobre Eñola 196 i 202; sobre Díez, *ibid.* 213.
- ³⁶ Sobre Puig de Samper, veg. P. Molas Ribalta: *Magistrados valencianos...*, 1982, 117-118.
- ³⁷ Miguel de los Santos Oliver: *Mallorca durante la primera Revolución 1808-1814*. Palma 1911, pàg. 186-197.

